

Rule-making activity of the Ukrainian state as a legal form of activity of public authorities

Нормотворча діяльність української держави як правова форма діяльності органів публічної влади

Zoya Pogorelova

Keywords:

rule-making activity of the state, legal form of activity of public authorities, rule-making process.

Ключові слова:

нормотворча діяльність держави, правова форма діяльності органів публічної влади, нормотворчий процес.

Постановка проблеми. Нормотворча діяльність держави, яка здійснюється уповноваженими органами державної влади, є важливою правовою формою здійснення владно-організуючої представницької, управлінської і судової діяльності. В силу того, що за допомогою нормотворчої діяльності здійснюється реалізація функцій і завдань держави, її наукова інтерпретація і формалізація вимог є вкрай необхідними. Це значною мірою впливає на дотримання ключових конституційних засад здійснення такої діяльності, сприяє удосконаленню механізмів контролю за її здійсненням.

Дослідженням питань правової форми нормотворчої діяльності займалися В.М. Горшенєв, А.П. Заєць, С.М. Олейніков, Т. О. Стадниченко, С.М. Мельничук та інші. Однак, чимало питань цієї важливої теми залишаються не дослідженими.

Метою статті є дослідження нормотворчої діяльності органів державної влади як є правової форми реалізації функцій держави, владної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Як зазначалось вище, встановлення кристалізованого співвідношення права і закону, уточнення понять правотворення і законотворення дає можливість уточнити сутність і природу процесів правотворення і нормотворення, умови набуття приписами закону правового характеру. А сам процес **творення права розглядати як процес формування правових норм у суспільстві на основі суспільного визнання, легітимації цим суспільством** незалежно від того, чи творення правових норм і, відповідно, легітимація здійснюються безпосередньо спільноту і з відповідною легітимацією, чи опосередковано – у випадку нормотворчості органів державної влади але вже з наступною їх легітимацією. Тому оскільки результати нормотворення держави потребують у подальшому легітимації з боку суспільства, є виправданим говорити насамперед про таку діяльність не як про правотворчу діяльність держави, а **про її нормотворчу діяльність**. Цікаво, що стосовно правових форм діяльності їх правовий характер вітчизняними науковцями вже давно поєднувався з розрізненням права і закону. Так, С. Олейніков ще у 1999 році зазначав: «Державна діяльність по здійсненню функцій раніше могла бути названа правовою формою діяльності на підставі будь-якого бачення проблеми співвідношення держави і права. Але домінуючі у минулому методологічні принципи і не могли дати іншого їх бачення. Очевидно, саме з методологічних установок, орієнтирів можна починати і треба ставити проблему правових форм діяльності, якщо розуміти їх у контексті правової держави, де іншими, інакше як правовими, всі види державної діяльності, виходячи із природи і призначення права і держави в суспільстві, нових можливостей праворозуміння, конституційних принципів, і бути не можуть. Зрозуміло, що в науці відокремлюються і так звані неправові форми діяльності держави — організаційна, виховна та ін. — як суміжні явища.»¹. Варто підкреслити, що в основу розуміння правового характеру відповідної діяльності С. Олейніков вкладає не ознаку легітимності цієї діяльності, а «ціннісний гуманітарний потенціал», на який має орієнтуватися «проблема правових форм діяльності», а тому «включення в проблематику правової форми аксіологічного «вимірювача» має звернути її передусім до права, а не до закону»². Втім, цього явно недостатньо для пояснення глибинного зв'язку природи правового з носієм самого права - народом.

Цей акцент не є випадковим, оскільки її правотворчий характер (в силу делегування влади народом на

¹ Олейніков С. Методологічні основи дослідження правових форм діяльності держави. // Вісник Академії правових наук України. 1999, №3. – С. 25-33. С. 26. URL: Oleyinykov_25.pdf (nlu.edu.ua). Звернення 30.11.2020.

² Там само. – С. 28. URL: Oleyinykov_25.pdf (nlu.edu.ua). Звернення 30.11.2020.

створення правових норм) лише презюмується і має отримати реальне підтвердження чи спростування в процесі дії таких нормативних приписів держави.

Нормотворча діяльність набуває правової форми в силу того, що вона передбачена правом, оскільки фундаментальні засади цієї діяльності регулюються Конституцією і законами України, тобто ця діяльність отримує найвищий рівень легітимності, безпосередньо від парламенту, як представницького органу влади. Насамперед Конституція визначає природу і характер держави та її інститутів. В умовах демократичної правової державності право стає основою тріади народ-державна-влада. Відтак держава набуває виразу не просто політико-територіальної організації суспільства, а **публічно-правового союзу народу**¹.

Парламент і закони стають джерелом отримання повноважень органів державної влади на видання нормативних актів, окреслення меж і основних вимог до такої діяльності, унормування основних процедур, встановлення передбачених правом наслідків, а також відповідальності за здійснення такої діяльності.

Ці попередні міркування щодо природи нормотворчої діяльності, її залежності від глибинних засад організації державної влади дають підстави для переходу до розкриття **окремих характеристик нормотворчої діяльності як правової форми** діяльності держави

Спробуємо дати **характеристику нормотворчої діяльності держави з точки зору її найбільш сутнісних ознак.**

1. Нормотворча діяльність держави є правовою формою реалізації функцій держави, а тому є владною діяльністю.

Державна влада, як відомо, спрямована на упорядкування та організацію життя та розвитку суспільства, є владно-організуючою діяльністю, різновидом публічної влади, як «організації домінуючої частини населення, яка (організація), забезпечуючи цілісність і безпеку суспільства, здійснює керівництво ним в інтересах цієї його частини та організовує задоволення загальносоціальних потреб»². Державна влада має такі ознаки як універсальний, публічний, суверенний характер. Вона поширюється на всіх членів суспільства, розв'язує загально значимі проблеми, характеризується суверенітетом, що включає верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади³.

Державна влада може здійснюватися у різних формах, серед яких виділяють найголовніші: представницьку, управлінську, судову.

Представницька влада полягає у здійсненні народовладдя через обраних народом представників, особливе місце в системі якої належить насамперед парламенту, який формується через загальні вибори і здійснює функції вищої законодавчої влади в країні.

Судова влада, як вид владної діяльності, є незалежною та самостійною державною владою, яка здійснюється судами к формі правосуддя та контролю у відповідності з вимогами процесуального закону.

Управлінська діяльність, як різновид державної влади, що здійснюється від імені народу, пов'язана з виконанням усіх державних функцій (захисту суверенітету і територіальної цілісності держави, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, соціального захисту і охорони держави, державного регулювання економіки і захисту прав громадян, науково-технічної діяльності і підтримки культури, міжнародної співпраці і охорони оточуючого середовища тощо⁴). Ця владно-організуюча управлінська діяльність може здійснюватися за допомогою організаційної (виконавчої) і розпорядчої діяльності, через виконання таких управлінських функцій як планування, координація дій, контроль за виконанням доручень, ведення обліку, фінансування завдань, матеріально-технічних операцій та інших.

Однак **в якості найголовнішого засобу і найголовнішої правової форми здійснення владно-організуючої представницької, управлінської і судової діяльності виступає нормотворча діяльність, яка полягає у розробці і прийнятті нормативних актів різної юридичної сили, за допомогою яких здійснюється реалізація функцій і завдань держави.** Так, зокрема, Т. Стадніченко вважає, що «нормотворча діяльність виступає специфічною формою функціонування органу влади як суб'єкта управління, наділеного компетенцією на розробку та реалізацію норми права в інтересах: суспільства, певної соціальної групи, політичної сили та політичного суб'єкта. Саме нормотворча діяльність легалізує публічно-управлінський механізм на всіх рівнях, гарантує його визнання іншими суб'єктами державної влади

¹ Заєць А.П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду. – К.: Парламентське видавництво, 1999. – 248 с. – С. 68.

² Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998—2004. – С.

³ Декларація про державний суверенітет України. Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року. - Відомості Верховної Ради УРСР, 1990, N 31, ст.429.

⁴ Більш детально про функції держави див.: Лоцихін О.М. Економічна функція сучасної держави. Теоретико-правові аспекти. Монографія. – К.: ТОВ «Видавництво юридична думка», 2008. – 368 с.

і, врешті-решт, дозволяє говорити про владу як про систему»⁵; в іншому місці вона підкреслює, що нормотворча діяльність - це «специфічна форма управлінської діяльності компетентних суб'єктів нормотворчості з підготовки, розробки, прийняття та офіційного оприлюднення норм права, яка заснована на пізнанні об'єктивних соціальних потреб та інтересів суспільства»⁶.

Жодна із владних функцій держави немислима без видання загальнообов'язкових нормативних актів, метою яких є упорядкування суспільного життя, поведінки людей, досягнення цілей і завдань, які перед собою ставлять держава і суспільство. Правова форма опосередковує усі види державної діяльності і форми здійснення влади, визначаючи детальне регулювання цієї діяльності. Концентрований вираз цього правила викладений у статті 19 Конституції України: «Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України».

Саме в **результаті нормотворчої діяльності формується правове підґрунтя для функціонування державної влади і здійснення не тільки таких важливих галузевих чи предметних функцій держави (таких як захист держави, регулювання економічної діяльності, захист оточуючого середовища тощо) але й правова основа для функціонування державних інститутів з точки зору поділу влади на законодавчу, виконавчу, судову і контрольну (в рамках яких здійснюються функція державного управління і правоохоронна функція, функції правосуддя, установча і контрольна-наглядова функції)**. Саме тому **нормотворча діяльність є однією із найважливіших правових форм діяльності держави, поряд із правозастосовною (практичною консультативною, адвокатською, нотаріальною), правоохоронною (слідчою, прокурорською, судовою), установчою, контрольною правовими формами діяльності держави.**

2. Нормотворча діяльність держави є діяльністю її уповноважених органів і посадових осіб. Нормотворчу діяльність держава, як публічно-територіальна організація суспільства, не здійснює безпосередньо. Вона діє через систему органів державної влади та посадових осіб. На думку С.М. Мельничук, правова форма реалізації функцій держави є способом їх здійснення «уповноваженими на правову діяльність суб'єктами, що спрямований на об'єктивацію функцій сучасної держави Україна у правових актах»⁷. Сказане означає, що незважаючи на те, що в сучасній державі розробляти і приймати норми поведінки може здійснювати широке коло суб'єктів, включаючи корпорації, громадські організації тощо, однак **приймати нормативні акти, які мають загальнообов'язковий характер, встановлюють обов'язки громадян та їх відповідальність можуть лише уповноважені органи та посадові особи, оскільки функція нормативного регулювання має владний характер і пов'язується з функцією здійснення влади самим народом або за умови делегування народом цієї функції державі.** Щодо самої держави, то саме вона в кінцевому підсумку відповідальна перед суспільством, усіма громадянами за результати своєї владної діяльності.

3. Нормотворча діяльність є юридичною діяльністю. Нормотворча діяльність є юридичною діяльністю, оскільки на законодавчому і підзаконному рівні здійснюється її детальна регламентація, з встановленням процедур, прав і обов'язків повноважних суб'єктів права, визначенням їх відповідальності за порушення процедур, умов і вимог до здійснення нормотворчої діяльності. С.Д.Гусарев і О.Д.Тихомиров розглядають юридичну діяльність «як різновид соціальної діяльності, що здійснюється юристами фахівцями з метою отримання правового результату, задоволення законних потреб та інтересів соціальних суб'єктів у відповідності до вимог права»⁸.

4. Нормотворча діяльність держави здійснюється у формі прийняття чи зміни нормативних актів. Нормотворча діяльність спеціально уповноважених органів, їхніх посадових осіб полягає у встановленні, зміні чи скасуванні нормативних приписів шляхом прийняття нормативно-правових актів.

Конституція України в цілому ряді норм регулює питання здійснення права на прийняття нормативних актів, окреслюючи повноваження органів державної влади та їх посадових осіб, встановлюючи також відповідні заборони. Так, зокрема, відповідно до частини 2 статті 5 Конституції носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та місцевого самоврядування. У частині 4 статті 5 міститься принципове положення про те, що ніхто не може узурпувати державну владу. В статті 6 закріплюється принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, а також визначається, що органи законодавчої, виконавчої та судової влади

⁵ Стадниченко Т. О. Удосконалення нормотворчої діяльності органів влади в умовах модернізації публічного управління. Дис. на здобуття наукового ступеня к.н. з держ. упр. - Дніпропетровськ, 2016. – 237 с. – С. 16.

⁶ Там само. - С. 26.

⁷ Мельничук С.М. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна. Автореферат дис. ... д-ра юр.наук по спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. - Київ – 2019, 40 с. - С.7.

⁸ Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) Навчальний посібник / К.: Знання, 2005.- 655 с. – С. 36.

здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. Водночас, хоча **реалізація цих владних повноважень органами державної влади є виключно їх функцією і здійснюється шляхом прийняття і опублікування нормативних актів**, процес розробки проєктів нормативних актів, їх обговорення, апробація **можуть і повинні здійснюватися на більш широкій основі**, за ініціативною і участю більш широкого кола суб'єктів, зокрема, й тих, кого стосуватимуться чи на кого поширюватиметься їх дія. Залучення громадськості, експертів, третього сектору, правозахисників та всіх зацікавлених до розробки, обговорення і експертизи нормативних актів є показником демократичності суспільства, його зрілості, правового характеру держави. Так само це стосується і моніторингу ефективності нормативних актів, їх дієвості і відповідності сучасним потребам правового регулювання суспільних відносин. Належна і вчасна реакція парламенту, органів виконавчої влади, усіх інших суб'єктів нормотворчості на необхідність змін тих чи інших нормативних актів свідчить, знову ж таки, про демократичність влади, про реальний зворотній зв'язок влади і народу, про правильність юридичних процедур, ефективність юридичних механізмів здійснення нормотворчої діяльності.

5. Нормотворча діяльність, метою якої є нормативне урегулювання суспільних відносин, повинна здійснюватися правознавцями-фахівцями задля отримання якісного результату у вигляді нормативного акту. Підготовка професійних нормативних актів - специфічна професійна діяльність, що вимагає глибоких спеціальних знань стосовно багатьох аспектів правового регулювання суспільних відносин. Юрист-нормопроектувальник має мати правове мислення, знати догму права, зокрема, поняття права (поняття суб'єктивного і об'єктивного права) і його співвідношення з законодавством, знати і розуміти і правильно використовувати принципи права, джерела права, володіти питаннями рецепції права, орієнтуватись у поняттях правовідносин, юридичних фактів, формах правотворчості, правореалізації і правозастосування, юридичної відповідальності, тлумачення та його методів, аналогії права та аналогії закону, поняття вини та делікту, питань давності і правового статусу (дієздатності та правоздатності юридичних та фізичних осіб), поняття норми права та їх видів. Юрист-нормопроектувальник також має бути глибоко обізнаним у питаннях державного устрою і державного управління, судоустрою задля правильного визначення компетенції органів державної влади, вірного вибору обсягу і методів правового регулювання, глибоко знати систему законодавства, основи конституційного законодавства (статус; компетенцію органу, який видаватиме акт; повноваження на видання відповідного акту), теоретичні основи ієрархічної побудови актів законодавства (місце акту в системі нормативно-правових актів), добре володіти предметом правового регулювання (знати тему проєкту), гарно володіти знаннями процедури прийняття нормативно-правових актів в цілому і розроблюваного акту зокрема, знати порядок узгодження проєктів нормативних актів.

Зрештою, юрист-нормопроектувальник має добре володіти технікою складання нормативних актів (правилами формулювання нормативних приписів, особливостями нормативної стилістики; структурованості актів; юридичної мови, навичок застосування спеціалізованого юридичного інструментарію стосовно конкретного проєкту; володіння технікою внесення змін і доповнень до нормативних актів. Це далеко не повний перелік правових знань, здатностей і практичних навичок, якими має володіти юрист-нормопроектувальник, що присвятив себе нормопроектній діяльності.

6. Нормотворча діяльність має відповідну процесуальну форму і здійснюється відповідно до певних процедур. Нормотворча діяльність будь-якого органу державної влади чи посадової особи здійснюється у визначеній формі та за урегульованою Конституцією, законодавством та підзаконними актами процедурою. Процедурний характер нормотворчої діяльності, як, зрештою, іншої владної діяльності, зумовлюється, з одного боку, природою нормотворчої діяльності як владної, легальної діяльності, яка потребує відповідного дозволу, санкціонування (за допомогою нормотворчості здійснюється принцип поділу влади, реалізується демократична природа держави і взаємозв'язок держави і суспільства, формується правила поведінки та діяльності органів державної влади, що забезпечує унормованість суспільного і державного життя), а з іншого боку - потребою упередження свавілля, упередження від прийняття помилкових рішень, досягнення мети створення ефективних, раціональних та справедливих норм.

Сукупність процедурно-процесуальних норм, що регулюють здійснення нормотворчої діяльності в предметному і часовому послідовному виразі, складають **поняття нормотворчого процесу, як спеціальної організаційної процедурної юридичної діяльності уповноважених суб'єктів, що відображається у системі самостійних, логічно завершених етапів, стадій, юридико-технічних дій по ініціюванню розробки, складанню, узгодженню, правовій експертизі, розгляду та прийняттю (виданню), державній реєстрації, опублікуванню, вступі в силу (набрання чинності) нормативно-правового акту.**

Отже, за результатами проведеного дослідження авторка дійшла таких висновків.

Нормотворча діяльність держави є правовою формою реалізації функцій держави, а тому є владною діяльністю. Нормотворча діяльність виступає в якості найголовнішого засобу і найголовнішої правової форми здійснення владно-організуючої представницької, управлінської і судової діяльності, оскільки полягає у розробці і прийнятті нормативних актів різної юридичної сили, за допомогою яких здійснюється реалізація функцій і завдань держави.

Нормотворча діяльність отримує правову форму в силу того, що вона передбачена правом, оскільки фундаментальні засади цієї діяльності регулюються Конституцією і законами України, тобто ця діяльність отримує найвищий рівень легітимності, безпосередньо від парламенту, як представницького органу влади. Результати нормотворчої діяльності формуються правове підґрунтя для функціонування державної влади і здійснення не тільки таких важливих галузевих чи предметних функцій держави (таких як захист держави, регулювання економічної діяльності, захист оточуючого середовища тощо) але й правова основа для функціонування державних інститутів з точки зору поділу влади на законодавчу виконавчу, судову і контрольну (в рамках яких здійснюються функція державного управління і правоохоронна функція, функції правосуддя, установча і контрольна-наглядова функції). Саме тому нормотворча діяльність є однією із найважливіших правових форм діяльності держави, поряд із правозастосовною (практичною консультативною, адвокатською, нотаріальною), правоохоронною (слідчою, прокурорською, судовою), установчою, контрольною правовими формами діяльності держави.

Правовою формою діяльності держави нормотворча діяльність розглядається в силу того, що фундаментальні засади цієї діяльності регулюються Конституцією і законами України, тобто ця діяльність отримує найвищий рівень легітимності, безпосередньо від парламенту, як представницького органу влади. Конституція, парламент і закони стають джерелом отримання повноважень органів державної влади на видання нормативних актів, меж такої діяльності, відповідальності за здійснення такої діяльності.

Нормотворча діяльність держави є діяльністю її уповноважених органів і посадових осіб, оскільки приймати нормативні акти, які мають загальнообов'язковий характер, встановлюють обов'язки громадян та їх відповідальність можуть лише уповноважені органи та посадові особи, оскільки функція нормативного регулювання має владний характер і пов'язується з функцією здійснення влади самим народом або за умови делегування народом цієї функції державі.

Нормотворча діяльність є юридичною діяльністю, оскільки на законодавчому і підзаконному рівні здійснюється її детальна регламентація, з встановленням процедур, прав і обов'язків повноважних суб'єктів права, визначенням їх відповідальності за порушення процедур, умов і вимог до здійснення нормотворчої діяльності.

Нормотворча діяльність держави, як форма реалізації владних повноважень органами державної влади, здійснюється у формі прийняття чи зміни нормативних актів і є їх виключною функцією, хоча процес розробки проєктів нормативних актів, їх обговорення, апробація можуть і повинні здійснюватися на більш широкій основі.

Нормотворча діяльність, метою якої є нормативне урегулювання суспільних відносин, повинна здійснюватися правознавцями-фахівцями задля отримання якісного результату у вигляді нормативного акту. Відповідно юристи-нормопроектувальники повинні володіти необхідними компетенціями, мати належні знання та

Нормотворча діяльність має відповідну процесуальну форму і здійснюється відповідно до певних процедур, що знаходить свій вираз у понятті нормотворчого процесу як спеціальної організаційної процедурної юридичної діяльності уповноважених суб'єктів, системи самостійних, логічно завершених етапів, стадій, юридико-технічних дій по ініціюванню розробки, складанню, узгодженню, правовій експертизі, розгляду та прийняттю (виданню), державній реєстрації, опублікуванню, вступі в силу (набрання чинності) нормативно-правового акту.

Анотація.

Нормотворча діяльність української держави є правовою формою реалізації функцій держави, владною діяльністю. Тому фундаментальні засади цієї діяльності регулюються Конституцією і законами України, і вона отримує найвищий, конституційний рівень легітимності безпосередньо від парламенту, як представницького органу влади. Нормотворча діяльність стає найголовнішим засобом і найголовнішою правовою формою здійснення владно-організуючої представницької, управлінської і судової діяльності, суть якої полягає у розробці і прийнятті нормативних актів різної юридичної сили, за допомогою яких здійснюється реалізація функцій і завдань держави. В результаті нормотворчої діяльності формуються правове підґрунтя для функціонування державної влади і здійснення галузевих та предметних функцій держави, функціонування державних інститутів. Нормотворча діяльність держави є діяльністю її уповноважених органів і посадових осіб, є юридичною діяльністю, здійснюється у формі прийняття чи зміни нормативних актів правознавцями-фахівцями задля отримання якісного результату у вигляді нормативного акту і має відповідну процесуальну форму та здійснюється відповідно до певних процедур.

Summary.

Normative activity of the Ukrainian state is a legal form of realization of functions of the state, power activity. Therefore, the fundamental principles of this activity are regulated by the Constitution and laws of Ukraine, and

it receives the highest, constitutional level of legitimacy directly from the parliament, as a representative body of power. Rule-making activity becomes the most important means and the most important legal form of carrying out power-organizing representative, administrative and judicial activity, the essence of which is to develop and adopt regulations of various legal force, through which the implementation of functions and tasks of the state. As a result of rule-making activity, the legal basis for the functioning of state power and the implementation of sectoral and substantive functions of the state, the functioning of state institutions is formed. The rule-making activity of the state is the activity of its authorized bodies and officials, is a legal activity, is carried out in the form of adoption or amendment of normative acts by legal specialists in order to obtain a quality result in the form of a normative act and has the appropriate procedural form.

References:

1. Олейников С. Методологічні основи дослідження правових форм діяльності держави. // Вісник Академії правових наук України. 1999, №3. – С. 25-33. С. 26. ULR: Oleyinikov_25.pdf (nlu.edu.ua). Звернення 30.11.2020.
2. Там само. – С. 28. ULR: Oleyinikov_25.pdf (nlu.edu.ua). Звернення 30.11.2020.
3. Заєць А.П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду. . – К.: Парламентське видавництво, 1999. – 248 с.
4. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998—2004.
5. Декларація про державний суверенітет України. Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року. - Відомості Верховної Ради УРСР, 1990, N 31, ст.429.
6. Більш детально про функції держави див.: Лоцихін О.М. Економічна функція сучасної держави. Теоретико-правові аспекти. Монографія. – К.: ТОВ «Видавництво юридична думка», 2008. – 368 с.
7. Стадниченко Т. О. Удосконалення нормотворчої діяльності органів влади в умовах модернізації публічного управління. Дис. на здобуття наукового ступеня к.н. з держ. упр. - Дніпропетровськ, 2016. – 237 с.
8. Мельничук С.М. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна. Автореферат дис. ... д-ра юр.наук по спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. - Київ – 2019, 40 с.
9. Гусарєв С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) Навчальний посібник / К.: Знання, 2005.- 655 с.

Zoya Pogorelova,

*Candidate of Law, Associate Professor
Department of Theory and History of State and Law
Uzhhorod National University*